

ARCHEOLOGIA O WPŁYWACH ZEWNĘTRZNYCH W PAŃSTWIE BOLESŁAWA CHROBREGO

ARCHAEOLOGY AND EXTERNAL INFLUENCES IN THE STATE OF BOLESŁAW CHROBRY

PRZEMYSŁAW URBAŃCZYK

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Instytut Archeologii, ul. Kazimierza Wóycickiego 1/3, 01-938 Warszawa, Polska,
uprzemek1@poczta.onet.pl
ORCID: 0000-0003-0151-6415

Abstract. The diffusion of “foreign” patterns constitutes an exceptionally broad research topic; therefore, only its most visible manifestations can be outlined. Archaeological evidence offers considerable potential for identifying external influences, including both imported objects and patterns adopted “from outside” and locally adapted in production, architecture, ornamentation, and social practices. The identification of elements previously absent from the local tradition makes it possible to determine the principal directions of the influx of goods and ideas. The most significant was the western vector, namely contacts with the German–Italian Empire. Christianity constituted a key channel for these influences, as adherence to ecclesiastical requirements necessitated the implementation of specific infrastructure, as well as organizational, aesthetic, and ethical models. From the late tenth century onwards, the growing importance of northern connections indicates the openness of the state of Bolesław the Brave to Scandinavian presence. Cultural influences from the south, particularly from the Czech lands, had long been present and were facilitated by Bolesław’s partly Czech origin. By contrast, eastern Rus’–Byzantine influences are the least clearly attested.

Keywords: early Middle Ages; Poland; Piast state; imports.

Wpływy zewnętrzne można rozpatrywać na kilku krzyżujących się płaszczyznach: politycznej, militarnej, religijnej, kulturowej i gospodarczej. W każdym z tych aspektów rzeczywistości z przełomu I i II tysiąclecia można się dopatrzeć przejawów kontaktów państwa wczesnopiastowskiego ze światem zewnętrznym – głównie z bezpośrednimi sąsiadami. Temat jest niezwykle szeroki, ale warto wyliczyć choćby najbardziej widoczne efekty przenikania i adaptowania wzorców „zagranicznych”.

Pomijam tu oświeconą przekazami historycznymi sferę stosunków politycznych i ich elementy świadomie wybrane i powielane (np. władcza tytulatura: *dux*, *princeps*, *rex*), skupiając się na mniej oczywistych osmotycznych wpływach przejawiających się w kulturze materialnej. Świadcstwa archeologiczne w postaci drobnych znalezisk i pozostałości większych struktur kryją w sobie ogromny potencjał identyfikowania wpływów zewnętrznych – zarówno w postaci przedmiotów importowanych, jak i wzorców przejętych „z zewnątrz” i zaadaptowanych przez lokalnych (wy)twórców¹. Ten potencjał osłabiają częste w archeologii problemy z precyzyjnym datowaniem znalezisk, co może utrudniać ich powiązanie z rządami konkretnych władców.

Intensywność kontaktów politycznych z największym sąsiadem, to jest imperium niemiecko-italskim sprawiła, że największe znaczenie miał **kierunek zachodni**. W kategoriach psychologicznych można przypuszczać, że Bolesław Chrobry balansował między fascynacją a rozczarowaniem cesarstwem, na co miały wpływ radykalnie różne strategie dwóch władców Rzeszy – Ottona III (983-1002) i Henryka II (1002-1024) – w stosunku do ich wschodniego sąsiada. Ten pierwszy polegał na pokojowym wciąganiu państwa piastowskiego w sferę imperialnych interesów, podczas gdy jego następca próbował wymusić na polskim księciu uznanie swojej hegemonii geopolitycznej.

W konsekwencji, przed 1002 rokiem widać adaptowanie w Polsce elementów imperialnego *entourage'u* łaskawie udzielonych przez Ottona III. Te najbardziej wyraziste to kopia Świętej Włóczni, z którą Chrobry na pewno demonstracyjnie się obnosił, i „cesarskie” imię Otto nadane jego najmłodszemu synowi około roku 1000. O ile dar włóczni miał charakter unikatowy, to Ludolfingowie „obdarzyli” imieniem Otto również innych sąsiadów: władcę Danii Swena Widłobrodego, syna króla Węgier Stefana oraz syna doży weneckiego Pietra II Orseolo. Można więc powiedzieć, że na przełomie tysiącleci cesarstwo otoczone było kilkoma „Ottonami” zamieszkałymi na północy, wschodzie i południu, co symbolicznie wyznaczało strefę zaprzyjaźnionych państw, tworzących wschodni bufor bezpieczeństwa.

Chociaż zmiana na tronie Rzeszy w lipcu 1002 roku przerwała dekadę zgodnej współpracy Ludolfingów z Piastami, to wzajemna wrogość Henryka II i Bolesława ani nie powstrzymywała kontaktów handlowych, poświadczonych intensywnym napływem zachodnich monet, ani nie podważyła piastowskiej fascynacji cywilizacyjną atrakcyjnością cesarstwa. Silnie uzewnętrzniło się to w inwestowaniu w architekturę monumentalną (Bukowska 2013; Rodzińska-Choraży 2016), co wiązało się ze sprowadzaniem specjalistów dysponujących stosowną technologią, oprzyrządowaniem kamieniarsko-murarskim oraz umiejętnością pozyskiwania odpowiednich materiałów budowlanych (np. Skoczylas 2016; 2017) i wytwarzania zapraw (Skoczylas, Michniewicz 2005).

¹ Poza specyficznymi przykładami pomijam tu rozważania nad architekturą i mennictwem z czasów Bolesława Chrobrego, bo są one przedmiotem licznych specjalistycznych analiz i publikacji.

Udział piastowskich kontyngentów w cesarskich ekspedycjach połabskich (np. w 992 i 995 roku) oraz kontyngentów saskich w polskich wyprawach na Ruś w 1013 i 1018 roku, jak też częste wrogie spotkania na polach wielu bitew w Polsce i na górnym Połabiu, musiały wpłynąć na taktykę i uzbrojenie wojsk piastowskich. Materialnym tego dowodem są polskie znaleziska broni, wśród których szczególną uwagę zwracają miecze, ostrza paradnych włóczy i elementy oporządzenia koni. Można podejrzewać, że były to głównie zdobyczne wojenne (jak miecz grafa Wichmanna pozyskany w 967 roku), bo handel bronią najwyższej jakości podlegał ścisłej kontroli.

O poziomie wyposażenia piastowskich wojowników w importowaną broń świadczy zawartość niektórych grobów (Kurasiński 2021). Ich wyjątkowe nagromadzenie stwierdzono na cmentarzysku w podlódzkim Lutomiersku, gdzie zapewne pochowano družynników Bolesława Chrobrego (Nadolski, Abramowicz i Poklewski 1959; Wilke 2006; Łosiński 2008, s. 153; Rohrer 2012).

Dużo łatwiej przenikały do państwa piastowskiego znajdowane w Polsce wagi kupieckie, misy brązowe/mosiężne (np. Poklewski 1961; Wrzesiński 2000) i wiele innych przedmiotów zachodniej proveniencji, które będąc obiektami elitarnego pożądania, napływały jako dary, zakupy i łupy. Demonstrowanie ich posiadania miało niewątpliwie walor manifestacji wysokiego statusu ich właścicieli, którzy starali się naśladować *entourage* zachodnich elit.

Ważnym kanałem wpływów zachodnich było chrześcijaństwo, bo spełnianie wymogów liturgicznych i moralno-etycznych Kościoła wymagało wielorakiej implementacji specyficznej infrastruktury oraz wzorców organizacyjnych, estetycznych i etycznych. Konieczność zapewnienia podstawowej zgodności z „ortodoksją” nie pozostawiała dużego marginesu swobody, chociaż w każdym kraju konkretne realizacje miały lokalną specyfikę.

Najważniejsze było zapewnienie odpowiednich warunków dla realizacji podstawowych czynności liturgicznych, co oznaczało budowanie wyposażonych w konsekrowane ołtarze świątyń. Mogły one reprezentować różne rozwiązania architektoniczno-technologiczne, ale musiały spełniać podstawowe wymagania chrześcijańskiej przestrzeni sakralnej. Uwagę archeologów przyciągały głównie inwestycje w świątynie murowane, których wznoszenie wymagało stosownej wiedzy zapewnianej przez specjalistów sprowadzanych z zagranicy.

Wysokie koszty i długotrwałość budowania kościołów murowanych pozwalają domyślać się, że stawiano też o wiele łatwiejsze w realizacji świątynie drewniane. Ich ślady archeologiczne są jednak trudno uchwytnie dla tego wczesnego okresu chrystianizacji, a może nawet zostały „przeoczone” przez wczesnych badaczy skupionych ongiś na architekturze monumentalnej. Jedyne zidentyfikowane kościoły drewniane z czasów Bolesława Chrobrego to oparty na kamiennych podwalinach tak zwany drugi kościół na Ostrowie Lednickim (Kara i Wrzesiński 2004) oraz pierwsza faza krakowskiego kościoła św. Wojciecha (Gwiazda 2020). Surowa prostota tej architektury nie przeszkadza w doszukiwaniu się w niej wpływów „zgranicznych” (Biedroń 1994).

Ryc. 1. Rekonstrukcja relikwiarza z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu (fot. udostępniona przez H. Kóckę-Krenz)

Wymogi liturgiczne wymuszały sprowadzanie wina gronowego oraz paramentów, których nie znamy z rozważanego tu okresu. Niestety, nie zachowały się przywiezione przez Ottona III do Gniezna w 1000 roku złote tablice ołtarzowe, które zostały zrabowane w 1038 roku przez czeską armię inwazyjną Břetislava I (Kosmas 2.V). Znacznie skromniejsze są znaleziska fragmentów charakterystycznych kościanych okładek relikwiarzy skrzynkowych (Kócka-Krenz 2003) (ryc. 1).

Na tej samej płaszczyźnie zewnętrznych wpływów trzeba też rozpatrywać pojawienie się drobnych oznak manifestacji osobistej dewocji w postaci krzyżyków wykonywanych lokalnie (?) z metalu, bursztynu i drewna (Kócka-Krenz 2002).

Bolesław Chrobry zintensyfikował sprowadzanie z zagranicy przedstawicieli kleru, którzy mieli prowadzić ewangelizację mieszkańców rozległego państwa i zapewniać piastowskiim chrześcijanom posługę duchową (Urbańczyk 2023b). Obecnie imiona duchownych (Jordan, Unger, Adalbert, Gaudenty, Jan, Benedykt, Mateusz, Izaak, Krystyn, Bruno, Bonifacy) oraz przywożone przez nich i sprowadzane z zagranicy ekskluzywne elementy liturgii (tekstylia, paramenty, księgi czy ołtarzyki przenośne – Urbańczyk 2012, s. 403-415) kształtowały elitarny popyt i modę oraz oswajały ludzi z implantowaną z zewnątrz kulturą kojarzoną głównie z Kościołem.

Stopniowo rosnąca grupa stale zamieszkałych w Polsce cudzoziemców (głównie przybyszów z cesarstwa niemiecko-italskiego) miała nie tylko umożliwiać funkcjonowanie kościołów, ale też kształtować specyficzną obyczajowość zgodną z wytycznymi Kościoła, który ingerował we wszystkie sfery życia: stosunki międzyludzkie, zachowania seksualne, zasady małżeńskie, reguły pogrzebowe, kalendarz najważniejszych wydarzeń cyklicznych, rytm pracy, okresowo restrykcyjna dieta itd.

Najbardziej widocznym przejawem tych zmian było wymuszenie odejścia od głęboko zakorzenionej tradycji ciałałalenia na rzecz obrządku inhumacyjnego. Choć pojedyncze pochówki szkieletowe mogą pochodzić ze schyłku rządów Mieszka I, to regularne cmentarze założono dopiero w czasach Bolesława Chrobrego (Urbańczyk 2023a). Dowodzą one skutecznego forsowania chowania zwłok na nowy sposób i w nowych miejscach.

Te ingerencje w wiele zwyczajów utrwalonych wielowiekową tradycją musiały skutkować nieuniknionymi napięciami społecznymi. Skutecznie pacyfikowane autorytetem Bolesława Chrobrego, wybuchły otwartym konfliktem kilka lat po jego śmierci, ujawniając się w postaci tak zwanej „reakcji pogańskiej”.

Północny kierunek wielu inspiracji kulturowych jest dobrze widoczny w świadectwach archeologicznych (najnowszy przegląd w: Jagodziński 2023, s. 170-204). Wskazują one, że Bolesław radykalnie zmienił ostrożną politykę swojego ojca, który, sądząc z braku jakichkolwiek znalezisk ujawniających związek z estetyką i obyczajowością nordycką, nie wpuszczał był Skandynawów w głąb swojego państwa, tolerując ich obecność tylko w rejonie nadbałtyckim. Tam więc koncentrują się trudne do precyzyjnego wydatowania znaleziska skandynawskiej metaloplastyki włącznie ze stosunkowo licznymi zawieszkami w kształcie „młoteczków Thora” (Gardeła 2014). Tam też można mówić o skandynawskich wpływach na lokalne rzemiosło (Indruszewski 2004) i budownictwo (Stanisławski 2013a).

Widoczne od końca X wieku otwarcie granic piastowskich przed przybyszami ze Skandynawii można ewentualnie powiązać z „sojuszem” polsko-duńskim przypieczętowanym małżeństwem siostry Bolesława Chrobrego Świętosławy/Gunhildy ze Swenem Widłobrodym w 995 roku. Północne wpływy kulturowe zintensyfikowały się po jej wygnaniu z Danii w XI wieku i przyjeździe do Polski wraz ze stosownym orszakiem (Urbańczyk 2017, s. 136-147).

O ekstensywnej obecności Skandynawów świadczą liczne wytwory drewniane i kościane ozdobione w stylu specyficznym dla zachodniej diaspory skandynawskiej (Stanisławski 2013b, ryc. 12-28; 2017, ryc. 1-9; Urbańczyk 2017, s. 144-146; Jagodziński 2023, ryc. 60, 72, 73). Przedmioty te ozdobiono w charakterystycznym stylu „pierścieniowo-łańcuchowym”, który jest kontynuacją skandynawskiego stylu Borre (Sikora 2019, s. 58). Poza wybrzeżem bałtyckim znaleziono je między innymi w: Żółtem (Chudziak 2013, ryc. 12-13; Chudziak, Kaźmierczak 2014, ryc. 6.46, 6.53, 6.56-6.58), Santoku (Zamelska-Monczak 2013), Gnieźnie (Kurnatowska 2008), na Ostrowie Lednickim (Stępnik 1996) oraz w Gieczu (Kurnatowska 2008), Łądzie (Brzostowicz 2005), Miliczu (Kolenda 2008), Nasielsku (Błoński

2013, ryc. 1-2), Opolu (Hołubowicz 1955) i Wrocławiu (Jaworski i in. 2013, ryc. 1-3). Pojawienie się takich wyrobów daleko poza strefą nadbałtycką świadczy o przybyciu tam ludzi z północy lub co najmniej o szerokim rozprzestrzenieniu się powiązanej z nimi specyficznej mody.

Ze Skandynawii napływała też wysokiej jakości broń – miecze, groty włóczni, topory i ostrza strzał (Jagodziński 2023, s. 185-188). Szczególną uwagę zwracają oczywiście miecze – nie tylko typowo północne okazy jednosieczne, ale też kilkanaście egzemplarzy będących zapewne kombinacją głowni nadreńskich z ozdobną oprawą skandynawską (Kucypera 2019).

Wyjątkowy charakter mają znaleziska ozdobnych „krzyżyków” wykonanych w południowo-skandynawskiej estetyce Hiddensee (ryc. 2). Ich oczywiste podobieństwo do dwunastoramiennych krzyży „jerozolimskich” narzuca łatwą korelację ich napływu z postępującą zmianą religijną. Jednak konteksty takich znalezisk spoza ziem polskich, które zdają się podważać chrześcijańską funkcję tych przedmiotów, sprawiają, że w literaturze funkcjonują one jako „zawieszki krzyżowate” (Urbańczyk 2017, s. 137-140). Tę ich nieoczywistość symboliczną potwierdza zawieszka znaleziona na cmentarzysku w wielkopolskich Dziekanowicach, która stanowiła część naszyjnika złożonego z kilkunastu kaptorg o charakterze apotropaicznym (Wrzesiński i Wyrwa 2015). Trzy inne fragmenty takich zawieszek znaleziono w Wolinie, Grawlewie i Kątach (Kóčka-Krenz 1994, mapa 1 na s. 189; Jagodziński 2023, ryc. 71).

Wydaje się więc, że takie zawieszki trzeba raczej rozważać w kontekście przejawów swoistego synkretyzmu, czyli sytuacji konkurowania ze sobą i wchodzenia w specyficzny dialog starych i nowych symboli religijnych. Odzwierciedlenie konfrontacji ideologicznej dwóch systemów wierzeniowych jest dostrzegalne w nieoczywistej interpretacji różnych symboli (np. krzyż, swastyka, trykwetra czy młotek Thora), które nabierały nowych znaczeń czy choćby dwuznaczności (Urbańczyk 2020).

Omawiając wpływy północne, trzeba zwrócić uwagę, że bezkrytyczne dotąd łączenie wszystkich „zwierzęcych” elementów zdobniczych bezpośrednio z tradycją skandynawską zostało ostatnio poddane krytycznej analizie. Pozwoliło to zidentyfikować ozdobne wytwory metalowe, które należały do „sztuki funkcjonującej w obrębie państw Piastów”, stanowiąc „materialne markery zachodniosłowiańskich elit” (Gardeła 2024, s. 65, 111).

Trwałą obecność jakichś przybyszów z północy potwierdzają tak zwane groby komorowe (przegląd w: Błaszczuk i Stępniewska [red.] 2016). Odkryto je głównie w rejonie dolnej i środkowej Wisły: w Bodzi k. Włocławka (Buko i in. 2013), w Ciepłym k. Gniewu (Ratajczyk 2013), Pniu k. Bydgoszczy (Drozd i Janowski 2007, s. 359; Janowski 2013), Napolu i Kałdusie k. Chełmna (Chudziak 2013), ale też w Ostrowitem, Cedyni, Sowinkach i Dziekanowicach (Wrzesiński 2009). Wszystkie datowane są właśnie na przełom X i XI wieku.

Te pochówki inhumacyjne, wyróżniające się w krajobrazie drewnianymi naziemnymi konstrukcjami, reprezentują formę grobów nieobecną wcześniej ani póź-

Ryc. 2. Zawieszka z Dziekanowic (fot. P. Namiota)

niej w państwie wczesnopiastowskim, a nawiązującą do elitarnych zwyczajów pogrzebowych z różnych części okołobałtyckiej Europy (Janowski 2015). Były więc manifestacją specyficznej tradycji eschatologicznej i demonstracją inności przybyszów spoza Polski, których precyzyjna identyfikacja jest jednak utrudniona (Sikora 2013; Urbańczyk 2017, s. 140-143; Jagodziński 2023, s. 182-185).

To trwające zaledwie kilka dekad otwarcie państwa Bolesława Chrobrego na napływ ludzi z północy i moda na „północną” estetykę miało charakter silnej fali kulturowej, którą na samym początku XI wieku mógł wzmocnić przyjazd orszaku duńskiej królowej Gunhildy/Świętosławy (Urbańczyk 2017, s. 135-147; 2019, s. 132-133). Był to jednak tylko epizod historyczny, który nie wywarł widocznego wpływu na wytwórczość i zwyczaje pogrzebowe mieszkańców Polski. Był to bowiem nurt kulturowy zbyt odmienny od ich preferencji estetycznych i tradycji eschatologicznej.

Kolejnym ważnym źródłem przybywania ludzi, idei i przedmiotów był **kierunek południowy**. To zza Sudetów i Karpat od dawna napływały najpierw elementy kultury awarskiej (Poleski 2009) i wielkomorawskiej (Poleski 1999; 2017), a później oczywiście czeskiej, co było możliwe dzięki łatwości komunikowania się w mało wówczas zróżnicowanym języku zachodniosłowiańskim. Kontaktom z południem mogły sprzyjać: hipotetyczne południowe korzenie Piastów (Urbańczyk 2012, s. 129-166), przybycie w 965 roku czeskiego orszaku książniczki Dobrawy oraz czeskie w połowie pochodzenie samego Bolesława Chrobrego.

Ryc. 3. Stauroteka z Ostrowa Lednickiego (a) (fot. M. Jóźwikowska) i okucie pasa z „dwuzubem” Świętopełka z Bodzi (b)

Na gruncie politycznym okres dobrej współpracy zakończyła śmierć księżnej Dobrawy w 987 roku. Wkrótce rozpoczął się okres wrogości sprowokowany przez piastowską aneksję Śląska w 990 roku, a utrwalony przez udzielenie azylu Sobiesławowi Sławnikowicowi jesienią 995 roku oraz wtrącanie się Chrobrego w wewnętrzne sprawy czeskie w latach 999-1004. Wielka polityka mogła nie mieć wpływu na bieżące kontakty pograniczne i wymianę handlową, ale destrukcyjny wpływ na te sfery na pewno miały częste po 1003 roku polsko-czeskie konflikty zbrojne, które ściśle wiązały się z kilkunastoletnim okresem wojen polsko-niemieckich.

Zmaterializowanym przejawem zainteresowania Bolesława Chrobrego Czechami są wybite jeszcze w końcu X wieku monety opatrzone imieniem jego świętego wujecznego dziadka Waclawa (*VENCIEZLAVVS*). Duży potencjał dla badania wpływów czeskich mają analizy „południowych” wyrobów srebrnych przeprowadzone przez zespół kierowany przez Władysława Duczkę. Wynika z nich, że licznie znajdowane na ziemiach polskich fragmenty ozdób srebrnych napłynęły właśnie z Czech, gdzie kontynuowano tradycje jubilerstwa wielkomorawskiego. Stamtąd sprowadzano też kamienie półszlachetne (Duczko, Miśta-Jakubowska i Czech-Błońska 2022).

Trudniej wychwycić **wpływy wschodnie**, które są wyraźniejsze tylko na pograniczu polsko-ruskim. W centrum państwa piastowskiego są to pojedyncze przedmioty, które krążyły w obiegu elitarnym, ale też i przeszłiki wykonane z łupku wołyńskiego. Najbardziej spektakularna jest znaleziona na Ostrowie Lednickim

Ryc. 4. Denar cyryliczny Bolesława Chrobrego (Rzeszowski Dom Aukcyjny: <https://onebid.pl/pl/monety-denar-ruski-cyryliczny-1018-1019-aw-popiersie-wlad/330969>, dostęp: 11.10.2025)

stauroteka (Wyrwa [red.] 2009), czyli relikwiarz drewna z krzyża Chrystusa (ryc. 3a). Jej wschodnia proveniencja nie budzi wątpliwości, ale trudno ustalić, czy powstała na Rusi, czy też aż w Bizancjum.

Ciekawym przedmiotem jest odkryte w jednym z grobów na cmentarzysku w Bodzi brązowe okucie pasa (ryc. 3b). Widnieje na nim ruski „dwuzub” z krzyżem umieszczonym na lewym „zębie”. Ten symbol władzy jest przypisywany Świętopełkowi Przekłętemu, bo taki znak noszą wszystkie jego monety (Kamyshan, s. 173-187). Szerszy obieg miały tak zwane „cyryliczne” denary Bolesława Chrobrego zachowane w kilkunastu egzemplarzach znalezionych w Wielkopolsce (ryc. 4). Takie znaleziska pozwalają mówić o penetracji centrum państwa piastowskiego przez estetykę „ruską”.

Paradoksalnie, w kategoriach wpływów zewnętrznych można też rozpatrywać przyjęcie politycznego identyfikatora *Polonia*, który pojawił się na początku XI wieku. Ta specyficzna nazwa zbiorcza zewnętrznie umożliwiła jednoznaczną identyfikację państwa wczesnopiastowskiego, a wewnętrznie promowała abstrakcyjną ideę państwa jako organizacji politycznej przekraczającej ramy afiliacji etnicznych i związków krewniczych.

Przyjęcie tej nazwy przez Bolesława Chrobrego jest dowodnie potwierdzone **monetami** wybitymi w pierwszej dekadzie XI wieku (ryc. 5). Umieszczona na nich inskrypcja *PRINCE[P]S POLONIE* (*Wła[d]ca Polski*) jest najstarszym i bezpośrednim dowodem użycia tej nazwy w państwie wczesnopiastowskim. Względnie duża liczba zachowanych egzemplarzy, reprezentujących różne wersje tego typu (np. Bogucki 2014), świadczy o tym, że była to emisja liczna i ważna dla dworu książęcego.

Ryc. 5. Denar PRINCES POLONIE (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c4/01010_coin_princes_polonie_%28english_cross%2C_oldest_Polonia%2C_1005-1015%29.jpg, dostęp 11.10.2025)

Ryc. 6. Jednostronny „królewski” denar Bolesława Chrobrego (Rzeszowski Dom Aukcyjny: <https://onebid.pl/pl/monety-jednostronny-denar-typu-rex-krzyz-prosty-w-katach-4-k/2455#img-1>, dostęp: 11.10.2025)

Okoliczności pojawienia się naszego narodowego choronimu są przedmiotem długiej dyskusji, którą trudno jednoznacznie rozstrzygnąć. Stan zachowanych źródeł wskazuje, że został on najpierw zanotowany poza Polską: około 1000 roku w Rzymie, w 1001 roku w Szwajcarii i w latach 1002-1005 w Saksonii. To pozwala podejrzewać, że był to zagraniczny, chociaż lingwistycznie „słowiański”, pomysł nazewniczy, który szybko się rozprzestrzenił, trafiając na podatny grunt pilnego zapotrzebowania na międzynarodową identyfikację państwa piastowskiego

(Urbańczyk 2008, s. 317-360; 2024, s. 223-234). Podobnie do „Norwegii” i „Rusi” i ta nazwa średniowiecznego państwa była więc inwencją „zagraniczną”.

W kategoriach wielkiej polityki trzeba rozpatrywać będący niewątpliwym „importem” status królewski, którego Chrobry desperacko pożył. Długo zwodzony obiecującymi gestami przez władców Rzeszy, którzy mamili go nigdy niesformalizowanymi obietnicami (Otto III w Gnieźnie w 1000 roku i Henryk II w Merseburgu w roku 1013), książę dokonał swoistej prowokacji, wyprzedzając o kilka lat formalny akt koronacji przygotowaniami do emisji monet opatrzonych jednoznacznie deklaracją *BOLISLAVUS REX* (ryc. 6). Ze względu na niestaranność ich wykonania i fakt, że większość egzemplarzy jest wybita jednostronnie, można podejrzewać, że jest to tylko ślad jakichś prób warsztatowych.

Bolesław ostatecznie doczekał się spełnienia swojego wielkiego marzenia dopiero na krótko przed swoją śmiercią 17 czerwca 1025 roku. Czas i okoliczności tej pierwszej polskiej koronacji królewskiej są od stuleci przedmiotem zainteresowania historyków i źródłem patriotycznych emocji (Urbańczyk 2025). Tegoroczna tysięczna rocznica tej koronacji jest pretekstem do organizowania uroczystych obchodów milenijnych oraz szczodrego finansowania druku okolicznościowych publikacji, organizacji stosownych konferencji naukowych i produkowania licznych doniesień popularnonaukowych. W zalewie tych wydarzeń naukowych i medialnych nie powinno nam umknąć otwarcie państwa Bolesława Chrobrego na świat zewnętrzny, co pozwalają badać głównie świadectwa archeologiczne.

Konflikt interesów: Autor deklaruje brak konfliktu interesów.

Wkład autorów: Autor przyjmuje na siebie wyłączną odpowiedzialność z tytułu: przygotowania koncepcji badawczej dzieła i sposobu jego przedstawienia (opracowania metodyki), zebrania i analizy danych, interpretacji wniosków, a także zredagowania wersji ostatecznej rękopisu.

Bibliografia

Źródła pisane

Kosmas – *Kosmasa kronika Czechów*, tłum. i komentarz M. Wojciechowska, Wodzisław Śląski 2012.

Literatura

- Biedroń A. 1994, *Problematyka jednonawowego kościoła z prostokątnym prezbiterium we wczesnym średniowieczu. Geneza i znaczenie*, „Studia Lednickie”, t. 3, Gniezno, s. 69-114.
- Błaszczak D., Stępniewska D. (red.) 2016, *Pochówki w grobach komorowych na ziemiach polskich w okresie wczesnego średniowiecza*, Warszawa.
- Błoński M. 2013, *Antler sickle handle from Nasielsk. An example of the Pomeranian school of Scandinavian-Insular ornament from Masovia*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 315-322.

- Bogucki M. 2014, *Nieznana hybryda denara PRINCES POLONIE i nowy typ monety Bolesława Chrobrego*, „Wiadomości Numizmatyczne”, t. 50, nr 2 (182), s. 181-194.
- Brzostowicz M. 2005, *Gród wczesnośredniowieczny w Łądzie nad Wartą w świetle badań archeologicznych*, w: M. Brzostowicz, H. Mizerski, J. Wrzesiński (red.), *Łąka nad Wartą*, Poznań, s. 47-60.
- Buko A., W. Duczek, M. Kara, I. Sobkowiak-Tabaka 2013, *Bodzia: a unique Viking Age cemetery with chamber-like graves from central Poland*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 353-371.
- Bukowska A. 2013, *Najstarsza katedra w Poznaniu. Problem formy i jej genezy w kontekście architektury około roku 1000*, Kraków.
- Chudziak W. 2013, *Remarks on particular material traces of Scandinavian culture in Pomerania*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 151-178.
- Chudziak W., Kaźmierczak R. 2014, *Spoons*, w: W. Chudziak, R. Kaźmierczak (red.), *The Island in Żółte on Lake Żarańskie: early medieval gateway into West Pomerania*, Toruń-Szczecin, s. 163-174.
- Drozd A., Janowski A. 2007, *Cmentarzysko w Pniu, jako przykład długotrwałej tradycji miejsca grzebalnego*, w: W. Dzieduszycki, J. Wrzesiński (red.), *Środowisko pośmiertne człowieka. Funeralia lednickie – spotkanie 9*, Poznań, s. 355-361.
- Duczek W., Miśta-Jakubowska E., Czech-Błońska R. 2022, *Metale – ozdoby – historia. Relacje słowiańskich i skandynawskich elit w epoce wikingów*, Wrocław.
- Gardela L. 2014, *Scandinavian amulets in Viking Age Poland*, Rzeszów.
- 2024, *Metal, bestie i elity. Zachodniosłowiański styl zwierzęcy u brzegów jeziora Lednica*, „Studia Lednickie”, t. 23, s. 65-135.
- Gwiazda T. 2020, *Tempus edax rerum. Utracone kościoły Krakowa wzniesione w okresie od X do XVIII wieku*, Rzeszów 2020.
- Hołubowicz W. 1955, *Wczesnośredniowieczne Opole w świetle badań archeologicznych w latach 1952-1953*, w: E. Małczyńska (red.), *Szkice z dziejów Śląska*, Warszawa, s. 20-78.
- Indruszewski G. 2004, *Man, Ship, Landscape. Ships and Seafaring in the Oder Mouth Area AD 400-1400. A Case Study of an Ideological Context*, Copenhagen.
- Jagodziński J. 2023, *Goście, kupcy, osadnicy. Kontakty Słowian Zachodnich i Skandynawów w epoce wikingów*, Elbląg.
- Janowski A. 2013, *Are the chamber graves from Pień really Scandinavian?*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 395-410.
- 2015, *Groby komorowe w Europie Środkowo-Wschodniej. Problemy wybrane*, Szczecin.
- Jaworski K., Lisowska E., Pankiewicz A., Stanisławski B. 2013, *Artefacts of Scandinavian origin from the cathedral island (Ostrów Tumski) in Wrocław*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 279-314.
- Kamyshan D. 2019, *Monety Rusi Kijowskiej*, Warszawa [maszynopis pracy magisterskiej obronionej w Instytucie Archeologii UKSW].
- Kara M., Wrzesiński J. 2004, *Kościół nr II na Ostrowie Lednickim – kamienny czy drewniany?* w: T. Janiak, T. D. Stryniak, *Początki architektury monumentalnej w Polsce*, Gniezno, s. 157-180.
- Kóčka-Krenz H. 1994, *Zoomorficzne ozdoby srebrne z Hedeby (?) na ziemiach polskich*, „Folia Praehistorica Posnaniensis”, 1994, t. 6, s. 187-199.
- 2002, *Krzyżyki we wczesnym średniowieczu jako przejaw chrystianizacji ziem polskich*, w: F. Lenort (red.), *Scriptura sacra Posnaniensis. Opuscula Miariano Wolniewicz octogenario dedicata*, Poznań, s. 153-161.
- 2003, *Relikwiarze z Ostrowa Tumskiego w Poznaniu*, w: T. Galiński, E. Wilgocki (red.), „Res et Fontes”, Szczecin, s. 211 – 221.
- Kolenda J. 2008, *Wczesnośredniowieczny Milicz w świetle wykopalisk*, w: J. Kolenda (red.), *Milicz. „Clavis Regni Poloniae”. Gród na pograniczu*, Wrocław, s. 9-63.
- Kucypera P. 2019, *Broń ‘wikingów’ w Polsce*, w: M. Bogacki, A. Janowski, Ł. Kaczmarek (red.), *Wikingowie w Polsce? Zabytki skandynawskie z ziem polskich*, Gniezno-Szczecin, s. 265-277.
- Kurasiński T. 2021, *Wczesnośredniowieczne groby z elementami uzbrojenia na terenie ziem polskich*, Warszawa.

- Kurnatowska Z. 2008, *Początki rozwoju państwa*, w: M. Kobusiewicz (red.), *Pradzieje Wielkopolski. Od epoki kamienia do średniowiecza*, Poznań, s. 207-215.
- Łosiński W. 2008, *Pomorze Zachodnie we wczesnym średniowieczu. Studia archeologiczne*, Poznań.
- Nadolski A., Abramowicz A., Poklewska T. 1959, *Cmentarzysko z XI w. w Lutemiersku pod Łodzią*, Łódź.
- Poklewska T. 1961, *Misy brązowe z XI, XII i XIII wieku*, Wrocław.
- Poleski J. 1999, *Kontakty Wielkich Moraw z plemionami zamieszkującymi ziemie południowej Polski*, w: A. Barciak (red.), „Środkowoeuropejskie dziedzictwo cyrylo-metodiańskie”, Katowice, s. 17-34.
- 2009, *Awarische Funde in Polen. Zur Frage der Gestaltung von Kulturräumen bei den Westslawen in der zweiten Hälfte des 7. Jhs. – Anfang des 10. Jhs.*, „Acta Archaeologica Carpathica”, t. 44, s. 97-136.
- 2017, *Kontakty plemion zamieszkujących dorzecza Wisły i Odry z Wielkimi Morawami*, w: P. Kouřil (red.), *Wielkie Morawy = Great Moravia*, Gnieźno–Szczecin, s. 95-105.
- Ratajczyk Z. 2013, *The cemetery in Ciepłe – current research results*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 323-351.
- Rodzińska-Choraży T., *Początki architektury murowanej na ziemiach polskich*, w: A. Soćko (red.), *Images Medii*, Poznań 2016. s. 22-39
- Rohrer W. 2012, *Wikinger oder Slawen? Die ethnische Interpretation frühpiastischer Bestattungen mit Waffenbeigabe in der deutschen und polnischen Archäologie*, Marburg.
- Sikora J. 2013, *Ethnos or ethos? Some remarks on interpretation of early medieval elite burials in northern Poland*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in Medieval Poland*, Wrocław, s. 411-436.
- 2019, *Skandynawowie a ziemie polskie w badaniach archeologicznych*, w: M. Bogacki, A. Janowski, Ł. Kaczmarek (red.), *Wikingowie w Polsce? Zabytki skandynawskie z ziem polskich*, Gnieźno–Szczecin, s. 31-71.
- Skoczylas J. 2016, *Kamień w państwie pierwszych Piastów*, Gnieźno.
- 2017, *Wczesnopiastowskie problemy z wykorzystaniem surowców skalnych*, „Przegląd Geologiczny”, t. 56, nr 7, s. 765-770.
- Skoczylas J., Michniewicz J. 2005, *Średniowieczne zaprawy murarskie na Ostrowie Tumskim w Poznaniu*, w: H. Kóčka-Krenz (red.), *Poznań we wczesnym średniowieczu*, t. 5, Poznań, s. 147-159.
- Stanisławski B. 2013a, *Jomswikingowie z Wolina-Jomsborga. Studium archeologiczne przenikania kultury skandynawskiej na ziemie polskie*, Wrocław.
- 2013b, *Norse culture in Wolin-Jomsborg*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 193-246.
- 2017, *Udział wikingów w powstawaniu państwa wczesnopiastowskiego*, w: W. Drelicharz, D. Jasiak, J. Poleski (red.), *Spór o początki państwa polskiego – historiografia, tradycja, mit, propaganda*, Kraków, s. 139-166.
- Stępnik T. 1996, *Średniowieczne wyroby drewniane z Ostrowa Lednickiego – analiza surowcowa*, „Studia Lednickie”, t. 4, s. 261-269.
- Urbańczyk P. 2008, *Trudne początki Polski*, Wrocław.
- 2012, *Mieszko Pierwszy tajemniczy*, Toruń.
- 2017, *Bolesław Chrobry – lew ryczący*, Toruń.
- 2020, *Przejawy synkretyzmu w sztuce wczesnopiastowskiej*, „Saeculum Christianum”, t. 26, nr 1, s. 31-40.
- 2023a, *Czy najstarsze cmentarze szkieletowe w państwie pierwszych Piastów można datować na wiek X?*, w: D. Błaszczak, A. Buko (red.), *Początki obrządku szkieletowego na ziemiach polskich w okresie średniowiecza*, Warszawa, s. 144-153.
- 2023b, *Niezwykli goście Bolesława Chrobrego*, t. 3, Św. Bruno i jego „bracia”, Toruń.
- 2024, *Korzenie Polski*, Warszawa.
- 2025, *Co się stało w 1025 roku?*, Poznań.
- Wilke G. 2006, *Próba interpretacji podwodnych odkryć militariów przy rezydencji pierwszych Piastów na Ostrowie Lednickim*, w: M. Dworaczek, A.B. Kowalska, S. Moździoch, M. Rębkowski (red.), *Świat Słowian wczesnego średniowiecza*, Szczecin, s. 443-455.

- Wrzesiński J. 2000, *Misa brązowa z cmentarzyska w Dziekanowicach – próba interpretacji*, „Studia Lednickie”, t. 6, s. 185-201.
- 2009, *Kto wierzy w Odyna, czyli zagadkowe groby w państwie Piastów*, w: M. Bogacki, M. Franz, Z. Pilarczyk (red.), *Religia ludów Morza Bałtyckiego. Stosunki polsko-duńskie w dziejach*, Mare Integrans. Studia na dziejami wybrzeży Morza Bałtyckiego, Toruń, s. 58-76.
- Wrzesiński J., Wyrwa A.M. 2015, *Srebrny naszyjnik z kaptorgami i krzyżowatą zawieszka z Dziekanowic*, wyd. 2, Lednica.
- Wyrwa A.M. (red.) 2009, *Stauroteka lednicka. Materiały, studia i analizy*, Lednica.
- Zamelska-Monczak K. 2013, *Traces of Viking culture in Santok?*, w: S. Moździoch, B. Stanisławski, P. Wiszewski (red.), *Scandinavian culture in medieval Poland*, Wrocław, s. 267-277.